

ДУХОВНІ ЦІННОСТІ В СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Актуальність даної теми. Питання духовних цінностей завжди привертало до себе увагу дослідників. Науковці та філософи зазначають, що світовий досвід вказує на те, що до проблеми цінностей звертаються у переломні моменти розвитку суспільства. Зараз в період глобалізації надзвичайно важливим є осмислення та обґрунтування того, що саме собою являють духовні, моральні цінності в сучасному суспільстві. Тому нам слід здійснити глибше дослідження даного питання, адже вплив глобалізації на духовні цінності вивчений недостатньо.

Стан наукової розробки проблеми. Проблема цінностей порушувалась у працях представників зарубіжної і вітчизняної філософії: М. Бердяєв, М. Вебер, М. Гартман, Е. Гуссерль, О. Дробницький, Е. Дюркгейм, М. Каган, Л. Столович, Р. Лотц, С. Франк, А. Шопенгауер та ін.

У вітчизняній філософії дослідженням даного питання займалися В. Касьян, Н. Кравченко, Л. Овсянкіна, О. Петінова, В. Пазенок та ін.

Метою даної роботи є загальнотеоретичне і філософське дослідження духовних цінностей в сучасному глобалізованому світі.

Об'єктом дослідження є духовна сфера сучасного суспільства в контексті глобалізаційних процесів сучасності.

Предметом дослідження є соціально-філософський аналіз духовних цінностей у глобалізованому світі.

Завданнями даної роботи є: проаналізувати теоретичні і методологічні засади формування духовних цінностей; визначити поняття аксіології; уточнити зміст поняття «духовні цінності» в сучасному глобалізованому світі.

Сучасний світ як система складних і суперечливих глобальних соціально-економічних, політичних, духовних та культурних взаємозв'язків активно підводить людство до вироблення нових цінностей і світоглядних орієнтирів, необхідних для його виживання сьогодні. В епоху, коли руйнуються усталені авторитети і стереотипи, дефіцит толерантності як певної моральної доброчинності може стати серйозною загрозою для прогресивного розвитку цивілізації.

Сьогодні реальні етичні проблеми формування установок до толерантності, пошуку цінностей, які мають у майбутньому акумулювати в собі непорушні базові складові щодо розуміння добра, краси і самоцінності людського життя, а також сприяти вирішенню глобальних протиріч, гармонізації і прогресивному об'єднанню світу на гуманних засадах, є предметом дослідження сучасних філософів, політологів, соціологів, футурологів, економістів, культурологів і представників інших галузей науки [7].

Духовна ситуація в Україні ускладнюється тим, що заперечення ідеології тоталітарного режиму з боку демократичних сил спрямоване на руйнацію всіх знань та досвіду, отриманих у попередньому соціалістичному світі і про той світ. Оскільки одночасно не відбувається утвердження реально-значимих позитивних цінностей, то це веде до втрати суспільством чинників самодетермінації. Цінності і установки, котрі визначали поступ тоталітарного суспільства, розмиваються і вже не є активними засадами життя, але на їх місце не висуваються інші, доволі вагомні регулятивні смисли, котрі були б сприятливі для народу, спрямували його зусилля на досягнення соціально-конструктивних ідеалів [9, с. 277].

Для кращого розуміння духовних цінностей нам слід спершу дослідити саме поняття цінностей, а також вчення про цінності – аксіологію.

Цінність – це поняття, яке вказує на людську, соціальну і культурну значимість певних явищ і предметів діяльності.

Цінність є особливим типом світоглядної орієнтації людини, уявленнями, які склалися в тій чи іншій культурі про ідеал, моральність, добро, красу. Будь-які події та явища в природі, суспільстві, житті індивіда сприймаються ним не лише за допомогою науково обґрунтованих теорій, а й пропускаються через призму власного ставлення до них.

Формування поняття «цінність» пройшло складний історичний шлях. Доцільно торкнутися лише історії тих поглядів на цінність, які є найважливішими для сучасного розуміння цього поняття.

Цікавим твердженням давньогрецької філософії є те, що найвищим мірилом цінності та найвищою цінністю є людина. Відома теза Протагора: «Людина є мірою всіх речей».

В античній і середньовічній філософії ціннісні характеристики включалися в саме життя, розглядалися як притаманні йому, нерозривні з реальністю.

Дослідження цінностей як таких стало можливим тоді, коли поняття реальності розщепилося на реальність у власному розумінні й цінність як об'єкт людських уподобань, пристрастей та прагнень [5].

П. Менцер вважає, що цінності – це те, що почуття людини диктує признати найважливішим над всім, і до чого можна прагнути, відноситися з повагою та признанням. Цінності, на думку М. Головатого, це також певні ідеї, погляди, за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси [2, с. 37].

Аксіологія (з гр. – «вчення про цінності») як науковий напрям склалася на початку ХХ століття. Цінності тут – теологічна категорія, що містить у собі будь-який об'єкт, подію, явище як мету, ідеал, предмет потягу, прагнення, потреби чи інтересу.

У наш час аксіологія вийшла за межі філософсько-теоретичного знання, зумовлюючи виникнення нових, ціннісно зорієнтованих дисциплін – аксіології виховання, аксіопедагогіки, аксіопсихології.

В історії філософії можна виокремити кілька підходів до з'ясування сутності цінностей:

- 1) суб'єктивний ідеалізм, де вартості тлумачаться як породження волі і розуму людини;
- 2) об'єктивний ідеалізм, у форматі якого цінності визначаються як вічні ідеальні сутності;
- 3) метафізичний підхід, що обґрунтовує цінності через оцінку і порівняння одних предметів відносно інших;
- 4) діалектико-матеріалістична інтерпретація, котра зумовлює розуміння цінностей як одночасно об'єктивних і суб'єктивних соціальних явищ;
- 5) у ракурсі п'ятого підходу цінності уявляються об'єктивним явищем, породженим реальною взаємодією суб'єкта і об'єкта [14].

Ретроспективний аналіз проблеми дає підстави стверджувати, що теоретичне осмислення цінності одержали ще в античні часи, коли стоїки, диференціювавши філософію на логіку, фізику та етику (науку про мораль). Мораль не мораль не лише орієнтується на цінності, а й обстоює їх [14].

Введенню категорії «цінність» у термінологічний обіг сучасна наука завдячує І. Канту. Вчений, ідучи від традиції стоїцизму і трактуючи цінності співвідносно до проблем моралі, твердив, що об'єкти таких понять, як «свобода», «справедливість», «добро» реально не існують, проте допускається свідомо можливість їхньої наявності суто в практичних цілях.

Неокантіанці (В. Віндельбанд, Г. Ріккерт) поширили теорію цінностей і на сферу культури, визначивши вартості (абсолютні оцінки) як предмет власне філософських досліджень [14].

У працях учнів і послідовників Канта проблема цінностей набула вже самостійного значення. Аксіологічний напрям у філософії почав формуватись у другій половині ХІХ ст. в працях Г. Лотце, В. Віндельбанда, Г. Ріккерта. В ХХ ст. аксіологічну проблематику продовжують активно розробляти представники феноменології, герменевтики, екзистенціалізму, теорії соціальної дії. Ця велика дослідницька активність свідчить про неподоланність вихідної філософської колізії – розуму і цінностей. Лінія розмежування проходить для філософських шкіл через проблему раціональної чи моральної (ціннісної) визначеності світу.

Чи може людина, спираючись на власний розум, гармонійно, досконало влаштувати своє життя, чи вона мусить визнати існування вищих від розуму цінностей, які треба сприймати як закон?

Для теоретиків аксіології проблема цінностей від самого початку була виключена із сфери раціонального пізнання, вона вважалась галуззю поза наукового дослідження, особливим способом бачення світу, а цінності – феноменами особливої природи.

Фундаментальною для теорії цінностей є проблема природи, способу буття цінностей, їх способу функціонування в суспільстві. Вже Кант вважав, що цінності самі по собі не мають буття, їм притаманна лише значущість, вони суть вимоги, звернені до волі, цілі,

поставлені перед нею. Але тоді проблематичним видавалось саме існування цінностей, їх імперативний характер щодо поведінки суб'єкта [4].

В. Віндельбанд серед визначальних ознак цінностей виділяє загальнозначимість і необхідність. При цьому вчений уточнює, що загальнозначимість повинна бути ідеальна, не та, яка існує, а та, яка повинна бути, вона передбачає вихід за межі окремого організму, так як «на всьому, що ми робимо заради себе лежить каїнова печатка»; необхідність же повинна бути заснована не на примусі, а полягати в повинності і недозволеності іншого: «це вища потреба, якій підпорядковані наше мислення, почуття і воля» [12, с. 107].

У працях М. Шелера цінності розглядаються як специфічні властивості об'єктів: «всі цінності є матеріальними якостями, які підпорядковуються певному порядку у відношенні один до одного за принципом «високого» і «низького», незалежно від форми буття, в якій вони втілюються» (предметні якості, ціннісні відносини, складова частина благ або цінність, яку має справу). Зaslугою М. Шелера є те, що він встановлює ієрархію цінностей, розділяючи їх на вищі і нижчі. Серед ознак «висоти» цінностей виділяє наступні: цінності є більш «високими», чим вони довговічніші; вищі цінності менш причетні до «екстенсивності» і подільності; вищі цінності менше «обґрунтовані» іншими цінностями; цінності тим вище, чим глибше задоволення, пов'язане з досягненням їх у відчутті [12, с. 107].

Що стосується духовних цінностей? В сучасному суспільстві ми прослідковуємо певний дефіцит духовних цінностей, відсутність ціннісних орієнтирів. Лише системне уявлення про природу духовних цінностей дасть змогу краще дослідити нам дане питання.

Духовність – це основа поняття особистість. Також духовність визначається як певний ідеал, до якого прагне людина. Це орієнтація на високий, «абсолютний ідеал». Духовність це те, що стосується морального, внутрішнього світу людини.

Під поняттям духовна цінність розуміють певні продукти духовної діяльності. До сфери духовних цінностей належать моральні, релігійні, політичні, художні цінності та інші.

На нашу думку, питання духовних цінностей ще не стояло так гостро як в період сьогодення. Розвиток економіки, наукових технологій, світових соціальних процесів призвели до актуалізації даного питання.

Також слід підняти питання духовної кризи суспільства у сучасному світі. Адже така криза не є безґрунтовною, через те, що суспільство стає підпорядковане «культу» грошей, а духовні цінності, в свою чергу знецінюються і відходять на другий план. Втрата інтересу до духовних цінностей, їх занепад призводить до вкрай негативних наслідків. Проте не слід протиставляти матеріальні та духовні цінності, бо без них людина не зможе існувати, але в сучасному суспільстві прослідковуємо зорієнтованість саме на матеріальних цінностях.

Дослідники зазначають, що зараз сформувалось так зване суспільство споживання, де на перший план виступають матеріальні цінності, де особа прагне до особистої користі, незважаючи на інтереси інших людей.

Цілком логічною є думка Л. Чупрій, де зазначається, що Україна переживає нині досить скрутні часи. Тяжка економічна та політична ситуація призводить до подальшого зубожіння населення. І весь цей комплекс соціально-економічних проблем ускладнюється все більш глибокою культурною кризою, яка спричиняє духовну деградацію суспільства, втрату ціннісних орієнтирів і подальший моральний занепад нашого народу. Відомо, що культура і духовність це цивілізовані ознаки будь-якої нації, без яких вона взагалі не може існувати. Нація, в якій нівелюються духовні цінності, приречена на загибель і це лише справа часу. Тому в цих умовах дуже важливою є активізація зусиль з підвищення духовного рівня українського народу, формування у нього стійкої системи глибоких морально-релігійних цінностей, оскільки саме вони складають основу мотиваційної сфери як особистості, так і суспільства в цілому. Те, чим керується окрема людина чи певна спільнота в своїх діях, досить чітко висвітлює її глибинну сутність [15].

Якщо особистість чи суспільство сповідує високі гуманістичні цінності, то цілі і засоби її досягнення також будуть досить високими і гуманними. Тільки таким чином ми можемо досягнути поступового економічного, політичного й духовного піднесення нашої країни, оскільки ці сфери досить тісно переплетені і взаємозв'язані [15].

В сучасному суспільстві можна спостерігати применшення важливості духовних цінностей. Це призводить до досить негативних наслідків, які стосуються багатьох аспектів нашого життя. Байдуже відношення до природи, розгул злочинності, тероризм – усе це являється наслідком знецінення духовних цінностей.

Ми погоджуємось із думкою О.А. Стасевської, що переосмислення духовних цінностей, пріоритетів, поява нових, які б відповідали запитам сьогодення, адаптувалися до

звичних цінностей та проходили певне випробування – складний, тривалий, а головне, об'єктивний і неминучий процес, який ніколи в історії не проходив так швидко, як в сучасному світі. Людський світ XXI ст. живе ілюзіями кардинальної заміни вікових цінностей новими. Втім, історичний досвід демонструє перманентний тривалий процес відмови від традиційних цінностей і повернення до них як творення нових. Проголошений плюралізм цінностей не компенсує дефіцит більш-менш стійкої системи взаємостосунків, які б сприяли росту духовного потенціалу людей. Тому знову стають актуальними «абсолютні» та фундаментальні цінності – добро, істина, краса, родина, робота, добробут, благополуччя дітей тощо, незважаючи на їх амбівалентний характер. На рівні суспільства, соціальної групи, окремої особистості вони виконують роль «архітектора» соціокультурного простору, оскільки мають об'єктивний характер, хоча в основі своїй є суб'єктивними [10, с. 115].

Поняття «цінність» є предметом широких теоретичних досліджень різних наукових спрямувань і не втрачає свою актуальність і досі. На сучасному етапі розвитку України як незалежної держави пошвидко дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій суспільства, особливо молоді. Підвищений інтерес науковців до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій – це результат більш поглибленого розуміння природи людського пізнання, яке в процесі трансформації набуває нових ознак та допомагає особистості пристосуватися до якісно нових соціально-культурних умов життя [1, с. 93].

Підсумовуючи вищесказане можна дійти висновку, що питання цінностей є дуже важливим у філософії, а особливо сьогодні, у період глобалізаційних процесів, економічних, політичних, культурних та інших змін, проте, на наш погляд, дане питання залишається відкритим, тому потребує глибшого дослідження науковцями.

Що стосується духовних цінностей, то вони завжди відігравали важливу роль в українському суспільстві, адже духовність – це внутрішній світ людини, її свідомість, самоідентифікація, світогляд.

Духовні цінності пов'язані із засадами моралі і світогляду, а ці питання є важливими в наш час, тому вони потребують ґрунтовнішого дослідження.

Література

1. Бабенко Ю. А. Теоретичні аспекти дослідження цінностей / Ю. А. Бабенко // Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2013. – № 3. – С. 88-93.
2. Гнасевич Н. Ціннісні орієнтації української молоді в контексті глобалізаційних процесів сучасності / Н. Гнасевич, О. Артемчук // Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації. – 2012. – С. 36-39.
3. Духовні цінності сучасного суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/14100620/sotsiologiya/duhovni_tsinnosti_suchasnogo_suspilstva
4. Еволюція філософських уявлень про цінності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/13262/>
5. Касьян В. І. Проблема цінностей у філософії / В. І. Касьян // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavu/94751-81-problema-tsinnostey-u-flosof.html>
6. Кравченко Н. І. Проблема духовності в соціально-історичному вимірі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/kravchenko-ni-problema-duhovnosti-v-sotsialno-istorichnomu-vimiri/>
7. Овсянкіна Л. А. Філософське розуміння моралі як цінності, що консолідує сучасний глобалізований світ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2230/1/L_Ovsyankina_konf_IS.pdf
8. Петінова О. Б. Проблема цінності в філософії / О.Б. Петінова // Культура народів Причорномор'я. – 2002. – № 36. – С. 183-188
9. Світоглядні та соціокультурні засади формування модерної української нації: монографія / Гончарук Т. В., Гнасевич Н. В., Гурик М. І., Рудакевич О. М., Томахів В. Я., Чигур Р. Ю., Шумка М. Л.; кер. авт. кол. О. М. Рудакевич. – Тернопіль : ТНЕУ, 2015. – 255 с.
10. Стасевська О. А. Духовні цінності і соціокультурна ідентичність / О. А. Стасевська // Вісник національного університету Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – 2016. – С. 113-122.
11. Тарарак Н. Г. Еволюція аксіологічних концепцій формування «ціннісних орієнтацій» в науковій думці / Н. Г. Тарарак // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Філософія. – 2013. – Вип. 41(1). – С. 151-160.

12. Федорова М.А. Моральні цінності особистості: сутність поняття та основні характеристики / М.А.Федорова // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Спецвипуск. – Вінниця – Київ, 2015. – С. 105-109.
13. Цінності в житті людини та суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ellib.org.ua/books/files/philosofy/filur/p24.html>
14. Цінності як філософська категорія [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
15. http://antiquar.at.ua/publ/zagalnojjudski_cinnosti_u_filosofiji/zagalnojjudski_cinnosti_u_filosofiji/2-1-0-2
16. Чупрій Л. Духовні цінності як основа відродження української нації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sd.net.ua/2009/09/27/dukhovn_cnnost_jak_osnova_vdrodzhennja_ukransko_nac.html
17. Гнасевич Н. В. Динаміка соціокультурних орієнтацій молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 09.00.11. / Надія Володимирівна Гнасевич; Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 21 с.